

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Wydział Pedagogiki i Psychologii

AGNIESZKA PISARSKA

ORCID: 0000-0002-6137-9072
agnieszka.pisarska@mail.umcs.pl

Pojęcie „dobra dziecka”. Przegląd wybranych koncepcji

The Concept of “Child Welfare”: A Review of Selected Theories

PROPOZYCJA CYTOWANIA: Pisarska, A. (2023). Pojęcie „dobra dziecka”. Przegląd wybranych koncepcji. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 36(4), 183–202. DOI: 10.17951/j.2023.36.4.183-202.

ABSTRAKT

Pojęcie „dobra dziecka” jest terminem prawnym, ale ze względu na jego istotę oraz znaczenie dla praktyki organów wymiaru sprawiedliwości znajduje się w obszarze zainteresowania przedstawicieli także innych dyscyplin naukowych, m.in. psychologii, pedagogiki czy socjologii. Przepisy prawa nie precyzują pojęcia „dobra dziecka”. Jest to celowy zabieg ustawodawcy, który w ten sposób podkreślił elastyczność w kreowaniu sytuacji prawnej dziecka. Może to jednak stwarzać trudności praktyczne dla sądu i współpracującego z nim w ramach postępowania sądowego psychologa. Wobec braku definicji legalnej istnieje ryzyko nadmiernej subiektywizacji oceny dobra dziecka w określonym stanie faktycznym, stąd potrzeba konkretyzacji tego pojęcia poprzez tworzenie definicji czy kryteriów dobra dziecka. W artykule dokonano przeglądu literatury w poszukiwaniu modeli teoretycznych oraz badań wyjaśniających rozumienie omawianego pojęcia. Przedstawienie odpowiedzi na pytanie o to, czym jest dobro dziecka i co służy jego interesowi, rozpoczęto od omówienia trzech dyskursów troski o dziecko. Następnie zaprezentowano wybrane modele wyjaśniające dobro dziecka z perspektywy psychologii oraz zawierające opis kryteriów tego pojęcia w oparciu o literaturę i przepisy prawa. Na podstawie przytoczonych w końcowej części artykułu badań empirycznych skonstruowano opis i wyjaśnienie pojęcia „dobra dziecka” w szerszym kontekście pokrewnych wobec psychologii dyscyplin nauk społecznych – pedagogiki i socjologii.

Słowa kluczowe: dobro dziecka; dziecko; wybrane koncepcje; definicja legalna; modele teoretyczne

WPROWADZENIE

Dobro dziecka (ang. *the best interest of the child, child welfare*; niem. *Kindeswohl*; fr. *l'intérêt supérieur de l'enfant*) jest występującą powszechnie w wielu porządkach prawnych zasadą, którą organy i instytucje stosujące przepisy powinny kierować się przy podejmowaniu decyzji w sprawach dotyczących dziecka (Op de Beeck, Herbots, Lembrechts, Willems, Vlieghe, 2017). Jest ono także naczelną zasadą polskiego prawa rodzinnego, która występuje w kontekście trudnej sytuacji życiowej dziecka, jak rozwód, naruszenie władzy rodzicielskiej i obowiązków wychowawczych, przysposobienie czy uprowadzenie dziecka (Jędrejek, 2018; Łukasiewicz, 2019; Wybrańczyk, 2022; Zajączkowska-Burtowy, 2021; por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego, 2003). Przepisy prawa odwołują się do pojęcia „dobra dziecka” wprost lub pośrednio poprzez umieszczenie danego przepisu wśród innych, interpretowanych zgodnie z zasadą dobra dziecka (Czech, 2012; Hanas, 2021). Dobro dziecka stanowi – podobnie jak „dobro rodziny”, „dobre obyczaje”, „interes społeczny”, „rażące pokrzywdzenie” czy „zasady współżycia społecznego” – klauzulę generalną skierowaną do wszystkich podmiotów stosujących prawo (Bodio, 2017; Wybrańczyk, 2022). Zarówno klauzule generalne, jak i zasady prawne pełnią rolę uzupełniająco-korygującą w określeniu finalnej treści normatywnej podstawy rozstrzygnięcia sądu (Leszczyński, Maroń, 2013).

Klauzula dobra dziecka składa się z dwóch członów – określa rodzaj wartości („dobro”) oraz obszar rzeczywistości społecznej, na gruncie której identyfikuje się treść zwrotu („dziecko”; zob. Leszczyński, 2016). Z jednej strony pozostawienie pojęcia „dobra dziecka” w formie zwrotu niedookreślonego pozwala na elastyczne dostosowanie kategorii pojęciowej do konkretnej sytuacji oraz na ochronę praw dziecka w jak najszerszym zakresie, z uwzględnieniem okoliczności nieznanych ustawodawcy (Hanas, 2021; Haug, Höynck, 2012). Umożliwia także aktualizowanie pojęcia „dobra” o nowe doświadczenia społeczne i osiągnięcia nauki, w tym psychologii i dyscyplin pokrewnych (Radwański, 1981). Z drugiej strony brak jednolitych kryteriów oceny dobra dziecka generuje praktyczne trudności w rozumieniu tego pojęcia przez sędziów, biegłych współpracujących z sądem, rodziców (opiekunów prawnych) występujących w postępowaniu sądowym czy przedstawicieli innych zawodów zaangażowanych w troskę o dobro dziecka (Miller, 2002; Pruett, Hogan Bruen, Jackson, 2000). W postępowaniu sądowym rozstrzygnięcie o „dobre dziecka”, które jest kategorią prawną, należy do sądu stosującego prawo (Czech, 1989, 2012; Olejniczak, 2013). Elementy, które konstruują to pojęcie, w szerokim zakresie opierają się jednak na wiedzy psychologicznej, co zgodnie z art. 278 Kodeksu postępowania cywilnego (k.p.c.; zob. Ustawa, 1964a) wymaga powołania przez sąd

dowodu z opinii biegłego psychologa¹. W opinii biegły przedstawia wskaźniki, które doprowadzają sąd do ustalenia, co jest zgodne z interesem dziecka w określonym stanie faktycznym².

Odpowiedzią na brak legalnej definicji dobra dziecka jest opracowanie przesłanek i definicji dogmatycznych przez przedstawicieli prawa (Hanas, 2021; Olejniczak, 2013; Stojanowska, 2000), ale również wskazanie propozycji opisu i wyjaśnienia tego pojęcia na gruncie nauk społecznych, w tym psychologii i dyscyplin pokrewnych.

Dostrzegalne jest rosnące zainteresowanie tematyką dobra dziecka (zob. m.in. Hanas, 2021; Pisarska, 2020; Stadniczeńko, 2015). Celem niniejszego artykułu jest przegląd badań, których rezultatem jest opracowanie modeli dobra dziecka (BIC-Model – *Best Interest of the Child Model*). Przedstawiono trzy dyskursy troski o dobro dziecka Stainton Rogers (2008), stanowiące wprowadzenie do rozważań nad opisem i wyjaśnieniem tego pojęcia, ukazujące zmieniające się perspektywy, zauważalne również na płaszczyźnie badań. Na podstawie analizy literatury wybrano modele cechujące się wysoką użytecznością dla sądu i opiniującego psychologa (także pedagoga) w sprawach, w których rozstrzygane jest dobro dziecka. Zachowując porządek chronologiczny, opisano następujące modele integrujące prawne i psychologiczne koncepcje dobra dziecka, skierowane do psychologów lub sądu: model Martena (1990), model BIC Jameson, Ehrenberg i Hunter (1997) oraz model BIC Zijlstry (2012). Ponadto zaprezentowano wyniki wybranych współczesnych badań nad dobrem dziecka w naukach społecznych w Polsce w obszarze pedagogiki i socjologii (Arczewska, 2017; Kamińska, 2010; Kuształ, 2018). Dorobek przedstawicieli wskazanych dyscyplin naukowych ma znaczenie aplikacyjne i stanowi istotny wkład w rozumienie pojęcia „dobra dziecka”, którego treść ustalana jest w postępowaniach sądowych przez sąd przy udziale biegłych.

DYSKURSY TROSKI O DZIECKO

Odpowiedź na pytanie o to, co jest zgodne z dobrem dziecka lub co służy najlepiej pojętemu interesowi dziecka, zmieniała się na przestrzeni lat. Ujęcie dobra dziecka zależne jest m.in. od konceptualizacji życia rodzinnego oraz założeń na temat ról rodzicielskich i kompetencji wychowawczych oczekiwanych od opiekunów. Troska o dziecko ujawnia się w dominującym zestawie powiązanych ze sobą idei, tworzących ideologię czy światopogląd, kształtujących politykę i opiekę społeczną, wyrażających się m.in. w sposobie narracji o dziecku i dzieciństwie czy

¹ Zgodnie z art. 290 i 290¹ k.p.c. w sprawach rodzinnych i opiekuńczych sąd może zażądać również opinii opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów, którego członkami są m.in. psychologowie i pedagodzy, a także instytutu naukowego lub naukowo-badawczego.

² Czech (2012) nazywa te dane pochodzące od psychologa „nośnikami wartości” w odróżnieniu od samego „dobra dziecka”, które jest dobrem instrumentalnym, wartością.

w konkretnych działaniach podejmowanych wobec dziecka przez instytucje państwowe oraz inne podmioty zaangażowane w jego sprawy życiowe (Stainton Rogers, 2008).

Stainton Rogers (2008) wyodrębniła trzy perspektywy konstruowania pojęcia „dobra dziecka”: 1) dyskurs potrzeb dzieci, który zmierza do określenia katalogu potrzeb dzieci, a realizacja dobra dziecka odbywa się poprzez zaspokajanie potrzeb; 2) dyskurs praw dziecka, którego celem jest wyodrębnienie przynależnych dzieciom praw i ich wzmacnianie; 3) dyskurs jakości życia, który polega na identyfikowaniu czynników leżących u podstaw „dobrej” jakości życia, dobrostanu dziecka, a działania w celu realizacji tak rozumianego dobra dziecka ukierunkowane są na poprawę jakości jego życia. Analizując badania nad dobrem dziecka, można obserwować elementy wszystkich wskazanych perspektyw.

Dyskurs potrzeb związany jest z modelem państwa opiekuńczego i ujawnia się w regulacjach i opracowaniach, które akcentują potrzeby dzieci³. Potrzeby dziecka zależą od etapu rozwoju, a także od kontekstu społeczno-kulturowego. Społeczeństwa ceniące kolektywizm i wartości związane z bliskością będą prezentowały katalog potrzeb dziecka różniący się w pewnym zakresie od potrzeb dzieci deklarowanych przez społeczeństwa ceniące indywidualizm (Stainton Rogers, 2008). Dyskurs potrzeb dziecka ujawnia się m.in. w uwagach ogólnych (pkt 3) *Standardów opiniowania psychologicznego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych* (Sekcja Psychologii Sądowej PTP, Instytut Ekspertyz Sądowych, 2015)⁴: „W sprawach rodzinnych i opiekuńczych wartością nadrzędną jest rozpatrywanie problemów wskazanych przez sąd z perspektywy zaspokojenia potrzeb indywidualnych i rozwojowych dziecka (psychologicznych aspektów pojęcia, które w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym formułowane jest jako dobro dziecka)”. Zdaniem Stainton Rogers (2008) w dyskursie potrzeb dziecko ma ograniczoną autonomię i jest zależne od środowiska zewnętrznego, natomiast w dyskursie praw dziecka ma ono własne prawa obywatelskie i jest zdolne do działania w swojej sprawie. Konwencja o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. wskazuje trzy formy praw dzieci (*provision, protection, participation*, w literaturze przedmiotu określane jako 3P):

³ Por. preambułę Konwencji o prawach dziecka (1989), która odwołuje się m.in. do potrzeb emocjonalnych dziecka, takich jak prawo do miłości i zrozumienia: „Uznając, że dziecko dla pełnego i harmonijnego rozwoju swojej osobowości powinno wychowywać się w środowisku rodzinnym, w atmosferze szczęścia, miłości i zrozumienia, uważając, że dziecko powinno być w pełni przygotowane do życia w społeczeństwie jako indywidualnie ukształtowana jednostka, wychowana w duchu ideałów zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych, a w szczególności w duchu pokoju, godności, tolerancji, wolności, równości i solidarności”.

⁴ Standardy, niebędące źródłem prawa i zawierające m.in. zalecenia pomocne w rozwiązywaniu dylematów związanych z praktyką diagnostyczną, opracowała Sekcja Diagnostyki Psychologicznej pod kierunkiem dr Czeredereckiej we współpracy z Sekcją Psychologii Sądowej PTP oraz Instytutem Ekspertyz Sądowych w Krakowie. Dokument został przyjęty w konsultacjach społecznych przez biegłych psychologów (Czerederecka, 2019).

prawo do pomocy w zakresie prawidłowego rozwoju i wsparcia materialnego, prawo do ochrony przed nadużyciami oraz prawo do udziału w podejmowaniu decyzji odnoszących się do ich opieki i wychowania (Stainton Rogers, 2008). Gwarancje i obowiązki ochrony praw dziecka przez Rzeczpospolitą Polską, oprócz Konwencji o prawach dziecka i innych dokumentów o charakterze międzynarodowym, zapewnia art. 72 ust. 1 Konstytucji RP (1997), który konstytuuje zasadę dobra dziecka: Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka (Hanas, 2021; Stadniczeńko, 2015). Ograniczeniem przedstawionej perspektywy dobra dziecka jako katalogu praw jest konieczność pogodzenia praw dzieci i innych podmiotów, przede wszystkim rodziców. W razie ich kolizji należy nadać prymat dobru dziecka (Jędrejek, 2019; Smyczyński, 2001; por. postanowienie Sądu Najwyższego, 1999).

Stainton Rogers (2008) uznaje obie zaprezentowane wyżej perspektywy za niewystarczające i optuje za trzecim modelem. Dyskurs jakości życia wydaje się być bardziej niezależny od czynników społeczno-kulturowych czy etnocentrycznych niż poprzednie ujęcia. Większe znaczenie ma perspektywa dziecka, co sprawia, że model jest bardziej elastyczny. Akcentowane są w nim przede wszystkim mocne strony i możliwości dziecka (pozytywne ujęcie) w miejsce dążenia do identyfikowania czynników ryzyka i ich minimalizowania lub eliminowania (ujęcie negatywne), co koresponduje z polityką państwa skoncentrowanego na potrzebach lub prawach dzieci żyjących w niekorzystnych warunkach. Wobec tego celem państwa i innych podmiotów jest poprawa jakości życia dziecka polegająca niejako na wykorzystaniu jego potencjału (Stainton Rogers, 2008). Dyskurs jakości życia w trosce o dobro dziecka odpowiada psychologicznym koncepcjom opartym na teoriach odporności dzieci (*resilience*; zob. Borucka, Ostaszewski, 2008; Rutter, 2006).

O ile w dyskursach potrzeb i praw dziecka ocena możliwa jest poprzez odwołanie do obiektywnych kryteriów, np. określonych potrzeb lub praw wskazanych w treści przepisów, o tyle budzi wątpliwości, w jaki sposób zmierzyć doświadczenie jakości życia przez dziecko. Wydaje się, że potrzebna jest metoda, która pozwoli ustalić, jak wygląda świat dziecka widziany jego oczami. Samborska (2018) proponuje odwołanie do poznawczo-przeżyciowej teorii „ja” Epsteina (1990), opartej na założeniu, że doświadczenia człowieka organizowane są w ramach osobistej teorii rzeczywistości, do której zalicza się teorię „ja” i teorię „świata”. Analogicznie ocena dobra dziecka obejmuje zidentyfikowanie indywidualnych doświadczeń dziecka w sensie osobistym i społecznym, uwzględnia wartości dziecka, ale także możliwości, jakimi dysponuje ono, jego rodzina i najbliższe środowisko (Samborska, 2018).

MODELE DOBRA DZIECKA – KONCEPCJE INTEGRUJĄCE PRAWNE I PSYCHOLOGICZNE ASPEKTY DOBRA DZIECKA

Liczba badań, których rezultatem jest opracowanie modeli dobra dziecka mogących znaleźć zastosowanie w postępowaniach sądowych, jest bardzo

ograniczona. Jednym z pierwszych polskich modeli dobra dziecka, użytecznych w wymiarze aplikacyjnym dla psychologów opiniujących w sprawach z zakresu dobra dziecka, jest model Martena (1990, s. 76), według którego dobro dziecka to „ogół praw i przywilejów dziecka w świetle obowiązujących aktualnie przepisów prawnych i zasad polityki społecznej”. Sam autor wskazuje na braki tak przedstawionej definicji, która odnosi się wyłącznie do sfery prawnej i pomija kontekst psychologiczny. Uzupełnieniem definicji jest propozycja modelu zawierającego wskazówki metodologiczne oceny dobra dziecka skierowane do biegłych współpracujących z sądem. Model odnosi się do relacji pomiędzy potrzebami i możliwościami rozwojowymi dziecka a potrzebami i możliwościami stwarzania warunków do tego rozwoju przez rodziców⁵. Szczegółowy opis właściwości dziecka i rodziców zależy od konkretnego przypadku i jest wyjaśniany w kategoriach psychologicznych. W pierwszej kolejności psycholog diagnozuje potrzeby i możliwości dziecka. W tym celu określa stopień rozwoju biologicznego, emocjonalnego, poznawczego i społecznego, ze szczególnym uwzględnieniem mocnych stron (zdolności) i ograniczeń dziecka. W dalszej kolejności diagnosta ustala zakres – aktualnych i możliwych – działań rodziców, które zmierzają do zaspokojenia potrzeb dziecka. Odpowiada to m.in. diagnozie kompetencji wychowawczych (Czerederecka, 2020; Jackiewicz, Białecka-Pikul, 2019). Relacja między omawianymi czynnikami w modelu Martena (1990) oznacza, że większe potrzeby i możliwości dziecka implikują konieczność bardziej aktywnych działań rodziców na rzecz ich zaspokojenia. Możliwe są trzy poziomy tej relacji. Pierwszy obejmuje zakres działań rodziców, które są konieczne i niezbędne do prawidłowego sprawowania opieki nad dzieckiem. Drugi wymaga większej aktywności i dotyczy działań możliwych z punktu widzenia rodziców (diagnoza możliwości rodziców). Trzeci obejmuje działania wskazane z psycho-pedagogicznego punktu widzenia (Marten, 1990). Model opisany przez Martena akcentuje dynamikę pojęcia „dobra dziecka”, jego zmienność i zależność od konkretnej sytuacji. Jest modelem teoretycznym i wymaga empirycznej weryfikacji.

Termin „dobra dziecka” pochodzi z aktów prawnych o charakterze międzynarodowym, dlatego zdecydowano się na włączenie zagranicznych propozycji modeli dobra dziecka noszących w literaturze anglojęzycznej skróconą nazwę BIC (*Best Interest of the Child*), które opierają się na tych samych co przepisy

⁵ Podmiotami odpowiedzialnymi za ochronę dobra dziecka są w pierwszej kolejności rodzice i opiekunowie dziecka, na co wskazuje – oprócz przepisów Konwencji o prawach dziecka – art. 95 § 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (Ustawa, 1964b), zgodnie z którym władza rodzicielska powinna być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro dziecka. Podobnie Sąd Najwyższy w uchwale (1976) wskazał, że zasada dobra dziecka rozstrzyga o tym, jak rodzice powinni wykonywać swoje obowiązki względem dzieci oraz w jakim kierunku powinny iść rozstrzygnięcia sądu w sprawach rodzinnych.

prawa polskiego podstawach i wywodzą się z art. 3 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka (1989).

Jameson i in. (1997) zaproponowali czteroczynnikowy model dobra dziecka, oparty na przepisach prawa, analizie literatury, wcześniejszych badaniach o zbliżonej metodologii (Ackerman, Ackerman, 1997; Keilin, Bloom, 1986) i wytycznych American Psychological Association (APA) dotyczących opiniowania w sprawach opiekuńczych, weryfikowany w badaniach przeprowadzonych z udziałem psychologów sporządzających opinie w postępowaniach sądowych, w których rozstrzygane są sprawy dziecka. Ramy teoretyczne modelu BIC tworzą trzy perspektywy teorii systemów rodzinnych: strukturalna, rozwojowa i funkcjonalna, które odpowiadają czynnikom pierwszego rzędu. Kolejno są to relacje między członkami rodziny, potrzeby dziecka oraz możliwości rodziców w zakresie zaspokajania tych potrzeb. Dwa ostatnie czynniki odpowiadają elementom modelu dobra dziecka opracowanym przez Martena (1990). Kryteria tworzące pierwszy czynnik obejmują, w ramach wiodącej teorii systemów rodzinnych, ocenę struktury rodziny, tj. podsystemu rodzic-dziecko, czyli interakcji między rodzicem a dzieckiem, oraz podsystemu rodziców (Jameson i in., 1997). Analiza relacji między rodzicami pozwala na opis ich umiejętności współpracy w zakresie pełnienia obowiązków wychowawczych i uchwycenie ewentualnych konfliktów. Badania ukazują, że rodzice uwikłani we wrogie relacje w parze są zazwyczaj bardziej wrodzy i agresywni w stosunku do swoich dzieci oraz mniej wrażliwi i słabiej emocjonalnie reagujący na ich potrzeby (Sherrill, Lochman, DeCoster, Stromeyer, 2017). Przebieg interakcji między rodzicami jest także istotnym czynnikiem prognostycznym przystosowania dziecka w sferze emocjonalnej, behawioralnej i społecznej (Amato, 2010; Błażek, Lewandowska-Walter, 2017; Cummings, Davies, 2002; Cummings, Miller-Graff, 2015; Eldik i in., 2020). Destrukcyjne zachowania związane z konfliktem mają ujemny wpływ na relacje interpersonalne dziecka w przyszłości oraz jego wyniki w nauce (Cui, Fincham, 2010). Sposób, w jaki rodzice wyrażają się i zarządzają konfliktami, wpływa na dzieci niezależnie od ich wieku oraz niezależnie od tego, czy dorośli żyją razem, a także czy dzieci są czy nie są genetycznie spokrewnione z rodzicami wychowującymi dziecko (np. adopcja; zob. Harold, Sellers, 2018). Kolejnym czynnikiem są potrzeby dziecka, wśród których wymieniono m.in. potrzebę kontaktu z rodzeństwem czy potrzeby intelektualne oraz poglądy i preferencje dziecka na poszczególnych etapach jego rozwoju (Jameson i in., 1997). Pozycje tworzące trzeci czynnik dotyczą kompetencji wychowawczych każdego z rodziców do zaspokajania różnych potrzeb dziecka i obejmują wiedzę na temat opieki, a także zdolności rodziców w zakresie sprawowania obowiązków wychowawczych (Jameson i in., 1997). Podobnie we współczesnej literaturze polskiej kompetencje rodzicielskie definiowane są jako zespół nabytych umiejętności adekwatnego wykonywania obowiązków i zadań związanych z rolą rodzica, obejmujący wiedzę na temat metod wychowania dziecka oraz poczucie skuteczności rodzicielskiej, czyli poczucie, że

potrafi się tę wiedzę skutecznie stosować w praktyce (Jackiewicz, Białecka-Pikul, 2019; Johnson, Berdahl, Horne, Richter, Walters, 2014). Wyodrębnienie tego czynnika jest tym bardziej istotne, że sposób (jakość) pełnienia roli rodzica jest jednym z głównych wskaźników prawidłowego psychologicznego przystosowania dziecka (Fagan, Churchill, 2012).

Autorzy skonstruowali ankietę składającą się z założeń dotyczących dobra dziecka, które następnie respondenci oceniali pod względem ważności. Na tej podstawie wyodrębniono 60 zmiennych, skategoryzowanych w cztery wzajemnie powiązane obszary oceny dobra dziecka: potrzeby dziecka, relacje rodzic–dziecko, relacje rodzic–rodzic oraz kompetencje wychowawcze rodziców. Model BIC jest skierowany do psychologów opiniujących w sprawach rodzinnych dotyczących opieki nad dzieckiem. Wskazanie czynników podlegających ocenie w postępowaniach sądowych z udziałem dzieci sprzyja obiektywizmowi w procesie diagnozowania. W modelu BIC Jameson i in. (1997) nie są jednak dość jasne kryteria teoretyczne i empiryczne, na podstawie których wyodrębniono poszczególne czynniki. Autorzy powołują się w stosunkowo ogólnym zakresie na literaturę, przepisy prawne oraz inne regulacje niestanowiące źródeł prawa, jak wytyczne APA. Ponadto wartością aplikacyjną modelu podniosłoby opracowanie zasad określających sposób integrowania danych uzyskanych w związku z analizą kryteriów dobra dziecka w prezentowanym modelu BIC.

Model BIC Zijlstry (2012) ma zastosowanie we wszelkich sprawach z udziałem dzieci. Został opracowany na podstawie przepisów prawa i analizy literatury. W uzasadnieniu swoich badań autorka wskazała, że wyzwaniem – wobec braku legalnej definicji – jest wyjaśnienie dobra dziecka w sposób, który wykraczałby poza różnice kulturowe w różnych społecznościach (Freeman, 2007; Zijlstra, 2012). Podstawę prawną stanowi art. 3 ust. 1 Konwencji o prawach dziecka, zgodnie z którym we wszystkich działaniach dotyczących dzieci należy przede wszystkim brać pod uwagę najlepszy interes dziecka, a także inne przepisy prawne Konwencji, które dotyczą praw dziecka. Drugim filarem modelu BIC są koncepcje i teorie psychologiczne. Model opiera się na założeniach społeczno-ekologicznej teorii rozwoju człowieka (Bronfenbrenner, 1979; Bronfenbrenner, Ceci, 1994), procesualnym modelu rodzicielstwa (Belsky, 1984; Belsky, Vondra, 1989), modelu wielokrotnego ryzyka (Van der Ploeg, 2007, za: Zijlstra, 2012) oraz modelu warunków optymalnego rozwoju Heinerja i Bartelsa (1989, za: Zijlstra, 2012; Bartels i Heiner, 1994, za: Zijlstra, 2012). Zijlstra (2012) określa dobro dziecka jako troskę o jego rozwój (art. 6 Konwencji o prawach dziecka) przez zapewnienie mu najlepszych możliwych warunków środowiskowych (Heiner, Bartels, 1989, za: Zijlstra, 2012; Zijlstra, 2012). Na fizyczny i psychiczny rozwój dziecka wpływają czynniki biologiczne (właściwości dziecka) oraz czynniki środowiskowe (środowisko zewnętrzne). Znaczenie mają też interakcje między tymi czynnikami. Oznacza to konieczność uwzględnienia

perspektywy indywidualnej przy ocenie dobra dziecka, czyli zmiennych związanych z ryzykiem, takich jak podatność jednostki czy kumulowanie czynników ryzyka (teoria *resilience*; zob. Rutter, 2006).

Model BIC (tabela 1) obejmuje 14 czynników tworzących strukturę dobra dziecka, które odpowiadają 12 elementom modelu optymalnego rozwoju Bartelsa i Heinera oraz dwóm dodatkowym, dotyczącym stabilności wychowania dziecka w dłuższym okresie: ciągłość i stabilność w warunkach wychowania (perspektywa przyszłości) oraz stabilność w okolicznościach życiowych (perspektywa przeszłości; zob. Zijlstra, 2012). Określono dwie nadrzędne kategorie: środowisko rodzinne oraz dalsze środowisko społeczne, w ramach których wyodrębniono po siedem czynników. Model uwzględnia wspomnianą perspektywę czasową, ponieważ dobro dziecka należy rozpatrywać z uwzględnieniem przeszłych i aktualnych warunków oraz prognozowanych okoliczności w przyszłości („bieżąca sytuacja”, „przeszłość i przyszłość”). Model BIC znajduje praktyczne zastosowanie w sprawach sądowych, w których – zgodnie z powyższym – realizacja dobra dziecka oznacza stworzenie mu warunków rozwojowych odpowiadających 14 wyodrębnionym elementom modelu.

Tabela 1. Model BIC

	Sytuacja rodzinna	Dalsze środowisko
Bieżąca sytuacja	Bezpieczeństwo fizyczne/dobrostan fizyczny: 1. Dostępność odpowiedniej opieki fizycznej 2. Bezpieczne bezpośrednie środowisko fizyczne Opieka i wychowanie: 3. Atmosfera czułości 4. Wspierający, elastyczny model wychowawczy 5. Pozytywny przykład dawany dziecku przez rodziców 6. Zainteresowanie	8. Bezpieczne dalsze środowisko fizyczne 9. Szacunek 10. Sieć społeczna 11. Edukacja 12. Kontakt z rówieśnikami 13. Pozytywne przykłady w społeczeństwie
Przyszłość i przeszłość	7. Ciągłość warunków wychowawczych i perspektyw na przyszłość	14. Stabilność sytuacji życiowej

Źródło: Zijlstra, 2012.

Na podstawie modelu BIC opracowano dwa posiadające dobre właściwości psychometryczne kwestionariusze: BIC-Q (*Best Interest of the Child Questionnaire*) oraz służący do badań samoopisowych BIC-S (*Best Interest of the Child Self-Report Questionnaire*) (Kalverboer i in., 2012; Ten Brummelaar i in., 2014, 2018; Zijlstra, Kalverboer, Post, Knorth, Ten Brummelaar, 2012). Kwestionariusz Najlepszego Interesu Dziecka (BIC-Q) został stworzony jako narzędzie

wspierające proces podejmowania przez sąd decyzji w sprawach opiekuńczych, gdy rozważane jest umieszczenie dziecka w placówce (sprowadza się do wsparcia sądu w udzielaniu odpowiedzi na pytanie, w jakiej sytuacji wychowawczej powinno zostać umieszczone dziecko). Skierowany jest do przedstawicieli prawa w celu oceny jakości obecnego i potencjalnie alternatywnego środowiska opieki nad dzieckiem (Ten Brummelaar i in., 2014). Kwestionariusz BIC-Q opracowano z myślą o wsparciu sądu w procesie decyzyjnym w sprawach dotyczących nieletnich (Kalverboer i in., 2012). Narzędzie jest wykorzystywane m.in. w sprawach azylowych z udziałem dzieci (Zevulun, Post, Zijlstra, Kalverboer, Knorth, 2019; Zijlstra i in., 2012; Zijlstra, Kalverboer, Post, Ten Brummelaar, Knorth, 2013). Pytania w kwestionariuszu dotyczą 14 obszarów tworzących warunki wychowawcze związane zarówno ze środowiskiem rodzinnym, jak i z dalszym środowiskiem społecznym (Ten Brummelaar i in., 2018). Narzędzie pomaga określić, w jakim stopniu dziecko ma zapewnione warunki do rozwoju (sprzyjające dobru dziecka) oraz wspiera proces podejmowania przez sąd decyzji leżącej w najlepszym interesie dziecka (Zijlstra i in., 2012, 2013).

Kwestionariusz BIC-S stanowi samoopisową wersję BIC-Q i jest przeznaczony dla dzieci oraz młodzieży uczestniczących w sprawach opiekuńczych. Dotychczas przeprowadzono analizy nad wykorzystaniem kwestionariusza BIC-S w wersji samoopisowej w badaniu dzieci i młodzieży w sprawach azylowych (Ten Brummelaar i in., 2014), w sprawach nieletnich (Ten Brummelaar i in., 2018) oraz w ogólnej populacji dzieci w Holandii (Zijlstra, Post, Hopman, De Jong, Kalverboer, 2023). Celem kwestionariusza jest poznanie opinii na temat 14 najważniejszych obecnych oraz oczekiwanych warunków życia. Narzędzie, opracowane również w wersji elektronicznej, stwarza przestrzeń do dialogu i współpracy między sądem a dziećmi, umożliwiającą wspólne podejmowanie decyzji w kwestiach dotyczących opieki. Pomiar z wykorzystaniem tego narzędzia jest możliwy w wymiarze indywidualnym lub grupowym (Ten Brummelaar i in., 2014, 2018). Kwestionariusz, na co wskazują jego twórcy, „może pomóc w zrozumieniu, gdzie leżą różnice w wizji pomiędzy specjalistą a młodym człowiekiem oraz w jaki sposób można je zniwelować” (Ten Brummelaar i in., 2014).

Na uwagę zasługuje wyodrębnienie przez Zijlstrę w modelu BIC czynników chroniących i czynników ryzyka, które występują w środowisku wychowawczym, co odpowiada dyskursowi jakości życia w badaniach nad dobrem dziecka (Stainton Rogers, 2008). Model nie koncentruje się wyłącznie na brakach i trudnościach, lecz także uwzględnia mocne strony i potencjał wynikający z czynników pochodzących ze środowiska zewnętrznego. Niewątpliwą zaletą modelu BIC Zijlstry (2012) jest opracowanie zmiennych tworzących strukturę dobra dziecka w oparciu o teorie psychologiczne, a następnie jego weryfikacja w badaniach empirycznych w związku z konstrukcją kwestionariuszy BIC-Q i BIC-S. Sama idea tworzenia narzędzi samoopisowych do pomiaru dobra dziecka, wzmacniająca

aktywny udział dziecka w podejmowaniu decyzji go dotyczących, jest warta uwagi ze względu na szereg korzyści oraz odpowiada dyskursowi jakości życia, który najszerszej obejmuje troskę dobro dziecka (Bijleveld, Dedding, Bunders-Aelen, 2015; Kennan, Brady, Forkan, 2018; Stainton Rogers, 2008).

WYBRANE BADANIA NAD DOBREM DZIECKA W NAUKACH SPOŁECZNYCH

Wybrane współczesne badania w obszarze dobra dziecka w dyscyplinach pokrewnych wobec psychologii ukazują zróżnicowanie metodologiczne, integrują zagadnienia pedagogiki i nauk socjologicznych z naukami prawnymi, a także odzwierciedlają rosnące zainteresowanie tematyką dobra dziecka. Kategoria „dobra dziecka” pełni w pedagogice funkcję poznawczą (teoretyczną) i praktyczną. Ujęcie teoretyczne obejmuje opis i wyjaśnienie zjawiska, a w ujęciu praktycznym stanowi kryterium oceny działań opiekuńczo-wychowawczych, edukacyjnych oraz procesu wychowania (Kusztal, 2018; Samborska, 2018). Na podstawie badań Kusztal (2018) ukazała sposoby reprezentacji dobra dziecka w procesie resocjalizacji⁶. Dane zebrane zostały m.in. metodą wywiadów zogniskowanych z udziałem nieletnich dziewcząt oraz wywiadów eksperckich z pedagogami resocjalizacyjnymi pełniącymi funkcje kierownicze w instytucjach resocjalizacyjnych. Uwzględnienie perspektywy nieletnich odpowiada dyskursowi jakości życia według Stainton Rogers (2008). Respondenci z obu grup wskazywali związki dobra dziecka z rodziną. W wypowiedziach ekspertów na temat dobra dziecka pojawiły się odniesienia do przepisów prawa i aksjologii, do poczucia bezpieczeństwa (i stabilizacji), a dobro dziecka określano jako dobro rozwojowe, jako wartość i zasadę. Eksperci opowiedzieli się za potrzebą indywidualizacji dobra dziecka – wobec każdego dziecka i na każdym etapie procesu resocjalizacji, oraz podkreślili zmienność i dynamikę, ale również relatywizm tego pojęcia. Respondenci umiejscowili dobro dziecka w kontekście jakości życia lub potrzeb dziecka, co w wymiarze praktycznym uzasadnia potrzebę wczesnej diagnozy ukierunkowanej na wychwycenie dzieci zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Kusztal, 2018). Prowadząc analizy współczesnych przemian systemu opieki nad dzieckiem, Kusztal (2021) dostrzega potrzebę prowadzenia dalszych badań empirycznych zmierzających do poszerzenia opisu i wyjaśnienia dobra dziecka oraz określenia sposobu jego realizacji w praktyce opiekuńczo-wychowawczej, co pozwoliłoby na optymalizację ochrony praw dziecka.

⁶ Autorka posługuje się pojęciem „dobra nieletniego”, które występuje jako szczególna kategoria pojęciowa „dobra dziecka”, zdeterminowana gałęzią prawa, w której się pojawia (por. art. 3 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich).

Podobne wnioski – o konieczności prowadzenia dalszych badań nad efektywnymi sposobami pomocy rodzinom znajdującym się w kryzysie czy też nad nowymi sposobami polepszenia sytuacji dzieci doświadczających przemocy – pochodzą z badań Kamińskiej (2010). Autorka na podstawie badań aktowych opisała dynamikę pojęcia „dobra dziecka” na przestrzeni ponad 20 lat, analizując dyskurs państwo–rodzina w sytuacji zagrożenia dobra dziecka. Największe zmiany zdaniem autorki dostrzegalne są w opiniach biegłych w odniesieniu do rodziny i wobec stosowania przemocy, najmniejsze zaś w odniesieniu do uwzględniania życzeń dziecka. Wyniki badań ukazały ewolucję w dyskursie państwo–rodzina – od paternalizmu państwowego do współczesnego wzmacniania rodziny (więzów krwi) czy ruchów radykalnej obrony praw dzieci (Kamińska, 2010). Obserwowane zmiany w przedmiocie opiniowania wynikają m.in. ze zmian legislacyjnych dotyczących wzmocnienia regulacji ukierunkowanych na przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, a także działań prawnych wspierających rodzinę w sytuacji jej zagrożenia.

Na podstawie przeprowadzonych badań Arczewska skonstruowała definicję terminu „dobro dziecka”⁷, zgodnie z którą jest to

całokształt działań mających na celu zapewnienie dziecku nie tylko podstawowych potrzeb materialnych, ale także stworzenie mu warunków dla harmonijnego rozwoju we wszystkich sferach, w tym psychicznej i emocjonalnej, z uwzględnieniem jego indywidualnej sytuacji życiowej. Elementem dobra dziecka jest także zapewnienie mu poczucia bezpieczeństwa i stabilizacji. (Arczewska, 2019, s. 72)

Dokonując analizy dobra dziecka, należy uwzględnić kryteria obiektywne, m.in. wiek i płeć dziecka, cechy charakterologiczne rodziców, wzajemny stosunek rodziców do siebie, do dziecka oraz do krewnych drugiego rodzica, a także kryteria subiektywne, m.in. wrażliwość dziecka (Arczewska, 2017). Badaniami objęto przedstawicieli kilku wybranych środowisk związanych w swojej działalności zawodowej ze sprawami życiowymi dziecka: sędziów rodzinnych, kuratorów rodzinnych, pracowników socjalnych, asystentów rodziny, przedstawicieli sprofilowanych organizacji społecznych oraz przedstawicieli animacyjnych organizacji społecznych. Wydaje się, że w dalszych badaniach warto uwzględnić również perspektywę biegłych psychologów współtworzących środowisko związane w swojej działalności zawodowej ze sprawami życiowymi dziecka i aktywnie uczestniczących w związku z udziałem w sprawach sądowych w kształtowaniu

⁷ Arczewska prezentuje stanowisko bliskie autorce niniejszego artykułu, zgodnie z którym nawet uznając „dobro dziecka” za pojęcie prawne, wobec którego nie jest możliwe ustalenie definicji ze względu na to, że pojęcie nie oznacza faktów, relacji czy procesów, to możliwe, a nawet zasadne jest wskazanie elementów tworzących to pojęcie, w tym czynników ryzyka i chroniących związanych z dobrem dziecka.

sytuacji dziecka. Przeprowadzone przez Arczewską (2017) wywiady zmierzały m.in. do ustalenia treści pojęcia „dobra dziecka” oraz skuteczności pracy i zasad współpracy na rzecz dobra dziecka w środowisku. Uzyskane w badaniach rezultaty są zbieżne z kryteriami pojęcia „dobra dziecka” prezentowanymi w orzecznictwie i doktrynie (por. Hanas, 2021; Radwański, 1981; Stojanowska, 2000). Wśród kryteriów wyodrębnionych na podstawie specyfiki i częstotliwości występowania znalazły się następujące (prezentowane są pod względem częstości występowania, tzw. pozytywne ujęcie dobra dziecka): prawne zabezpieczenie interesów dziecka (np. pozbawienie lub ograniczenie władzy rodzicielskiej); zaspokojenie potrzeb (np. pomoc w odrabianiu lekcji); prawo do kontaktów z osobą bliską – kontakty z każdym z rodziców, pozytywne więzi, relacje dziecka z osobami bliskimi; pełnienie funkcji ochronnej – zapewnienie sytuacji, w której rodzice nie stosują przemocy, nie są obciążeni chorobą psychiczną uniemożliwiającą sprawowanie opieki nad dzieckiem; powrót do środowiska rodzinnego (np. powrót dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej). Wśród kategorii stanowiących tzw. negatywne ujęcie dobra dziecka wyodrębniono: niezaspokojenie potrzeb dziecka (np. brak jedzenia, brak czasu dla dzieci); przemoc (np. konflikty, wymierzanie kar fizycznych, przemoc psychiczna); uzależnienie rodzica; brak kontaktu z osobą bliską (np. uniemożliwianie kontaktu z drugim rodzicem); traktowanie dziecka przez rodziców w sposób nieadekwatny do jego wieku czy możliwości; brak stabilizacji sytuacji życiowej dziecka (np. częste zmiany miejsca zamieszkania); negatywnie oddziałujące procedury prawne (np. oddzielenie dziecka od rodzica służące jego dobru, ale jednocześnie burzące poczucie bezpieczeństwa dziecka); kwestionowanie orzeczenia sądu (Arczewska, 2017).

Proponowana definicja akcentuje podmiotowość dziecka – jego potrzeby, ale również zmienność w czasie omawianego pojęcia – celem jest stworzenie dziecku warunków dla harmonijnego rozwoju we wszystkich sferach. Uzyskane rezultaty pozwalają na uwzględnienie perspektywy dobra dziecka przyjmowanej przez przedstawicieli różnych grup zawodowych, które współpracują ze sobą na rzecz ochrony dziecka i kształtują pojęcie „dobra dziecka”.

ZAKOŃCZENIE

Pojęcie „dobra dziecka” jest terminem prawnym oraz – jak wyżej wskazano – nie posiada definicji legalnej i konkretyzuje się w okolicznościach danej sprawy, co jest celowym zabiegiem ze strony ustawodawcy, który w ten sposób podkreślił elastyczność w kreowaniu sytuacji prawnej dziecka (Hanas, 2021). Z jednej strony taki rodzaj funkcjonowania pojęcia „dobra dziecka” w przepisach prawa służy ochronie przed nadmierną subiektywizacją sytuacji dziecka, z drugiej zaś brak jednolitych kryteriów może skutkować niepewnością co do sytuacji dziecka i arbitralnością w podejmowaniu decyzji go dotyczących. Wobec dostrzeżonej i wyrażonej

na początku artykułu potrzeby konkretyzacji pojęcia „dobra dziecka”, przedstawiono modele (BIC) zawierające propozycje kryteriów, według których dobro dziecka może być dookreślone w ramach toczącego się postępowania sądowego.

Zróżnicowanie zaprezentowanych koncepcji ukazuje, że opis i wyjaśnienie pojęcia „dobra dziecka” jest zadaniem trudnym i złożonym – zależy m.in. od warunków społeczno-kulturowych, politycznych, prawnych, ale także od przyjętej metodologii i dziedziny nauki, w ramach której podejmuje się wyjaśnienia. Pojęcie „dobra dziecka” w prawie wywodzone jest z treści konkretnych przepisów prawnych, a szerzej – z kontekstu, w jakim to pojęcie jest umieszczone w przepisach prawnych, co jest zgodne z dominującym w dogmatyce zjawiskiem polegającym na tworzeniu definicji kontekstowych opartych na wykładni systemowej przepisów prawa (Stojanowska, 1979, 2000). W psychologii dobro dziecka jako problem badawczy sytuowane jest w szerszym kontekście badań nad jakością życia, w psychologii zdrowia, psychologii rodziny, psychologii wychowawczej, psychoprophylaktyce czy psychologii klinicznej. W artykule przedstawiono koncepcje integrujące prawne i psychologiczne aspekty dobra dziecka we współczesnych badaniach: modele i narzędzia kwestionariuszowe do oceny dobra dziecka oparte na badaniach empirycznych oraz modele teoretyczne, które wymagają empirycznej weryfikacji. Pojęcie „dobra dziecka” w szerszym kontekście ukazują badania z obszaru pedagogiki i socjologii o zróżnicowanej metodologii, m.in. przeprowadzone z udziałem osób zaangażowanych w troskę o dziecko lub z wykorzystaniem danych zastanych – dokumentów sądowych (np. opinii biegłych; zob. Arczewska, 2017, 2019; Kamińska, 2010; Kuształ, 2018).

Modele dobra dziecka kierowane są do różnych grup specjalistów, m.in. sądu lub biegłych sądowych (przede wszystkim psychologów), tj. podmiotów, które mają istotny wpływ na kształtowanie sytuacji dziecka. Również sposób opisu i wyjaśnienia dobra dziecka są zróżnicowane: od ogólnych definicji, które znajdują zastosowanie w wielu kategoriach spraw z udziałem dziecka, do bardziej szczegółowych opracowań kryteriów dobra dziecka, dotyczących konkretnych spraw rodzinnych, opiekuńczych czy nieletnich⁸ (por. Jameson i in., 1997; Zijlstra, 2012). Ograniczenie modelu do specyficznych kategorii spraw z udziałem dziecka wiąże się z koniecznością tworzenia kolejnych kazuistycznych opracowań, ale pozwala na opracowanie kryteriów odpowiadających konkretnym warunkom danego rodzaju postępowania. Istnieje bowiem szereg elementów wyłącznie właściwych dla poszczególnych spraw sądowych. Na przykład sprawy o rozwód, w których strony mają wspólne małoletnie dzieci, toczą się z udziałem rodziców dziecka, diagnoza jest złożona, wieloosobowa, strony są zwykle skonfliktowane,

⁸ Na przykład sprawy o ustalenie zakresu i formy władzy rodzicielskiej, ustalenie miejsca stałego pobytu dziecka, wybór środowiska wychowawczego dla dziecka (umieszczenie w pieczy zastępczej, przysposobienie), sprawy o rozwód.

a po zakończeniu sprawy nadal utrzymują ze sobą relacje z uwagi na wspólne małoletnie dzieci (Toeplitz-Winiewska, 2014, 2017). Pewnym przykładem może być rozwiązanie, na które zdecydowała się Kanada. Polega ono na wprowadzeniu kryteriów dobra dziecka do treści przepisów prawnych w sprawach o rozwód. Art. 16 (2) *Divorce Act* (1985) zawiera definicję dobra dziecka oraz, w dalszej części, enumeratywnie wskazane czynniki, które sąd powinien wziąć pod uwagę przy ocenie najlepszego interesu dziecka. Kryteria wymagają indywidualizacji – ich waga jest różna i zależy od sytuacji dziecka.

Korzyścią płynącą z konstruowania modeli dobra dziecka skierowanych do psychologów (czy pedagogów) współpracujących z sądem jest określenie ram teoretycznych, które umożliwiają specjalistom przejście w procesie diagnozowania od ogólnych obszarów do szczegółowych wskaźników. Modele nie zawierają sztywnych kryteriów, więc pozostawiają miejsce na uwzględnienie indywidualnej sytuacji dziecka zgodnie z założeniami ustawodawcy, który do porządku prawnego wprowadził dobro dziecka w formie klauzuli generalnej.

Tworzenie modeli i ustrukturalizowanych narzędzi o dobrych właściwościach psychometrycznych skierowanych do sądu i do dzieci uczestniczących w sprawach sądowych w celu poznania ich punktu widzenia otwiera możliwość wydawania jeszcze lepszych rozstrzygnięć przez organy wymiaru sprawiedliwości i inne podmioty, a także wzmacnia aktywny udział dziecka w podejmowaniu decyzji go dotyczących (Kennan i in., 2018; Bijleveld i in., 2015). Kwestionariusz samoopisowy BIC-S (Kalverboer i in., 2012; Zijlstra i in., 2012), oparty na 14-czynnikowym modelu dobra dziecka, pozwala uzyskać obraz tego, jak wygląda świat dziecka widziany jego oczami. Poznanie perspektywy dziecka otwiera dostęp do jego potrzeb i oczekiwań (Samborska, 2018; Stainton Rogers, 2008). W wymiarze praktycznym dalsze badania rozwijające psychologiczne aspekty dobra dziecka mogłyby wspierać opracowanie podobnych narzędzi do pomiaru tego konstruktów z uwzględnieniem polskich warunków.

Z rozważań zamieszczonych w niniejszym artykule wynika zasadność prowadzenia dalszych badań empirycznych o zróżnicowanej metodologii, zmierzających do ujednoczenia aparatu pojęciowego i możliwie szczegółowego doprecyzowania kryteriów dobra dziecka (w formie modelu dobra dziecka). Wszystkie zaprezentowane koncepcje mają charakter interdyscyplinarny, łączą elementy prawa i psychologii, a także innych nauk społecznych oraz zmierzają do wypracowania bardziej obiektywnej metody oceny dobra dziecka. Jednocześnie istnieje potrzeba rozwijania współpracy przedstawicieli wskazanych dyscyplin naukowych – co jest szczególnie widoczne w wymiarze praktycznym – w postępowaniach sądowych, w których ze względu na potrzebę wiadomości specjalnych z zakresu psychologii sąd powołuje dowód z opinii biegłego (art. 278 § 1 k.p.c.). O konieczności współpracy i wypracowania przez prawników sposobów korzystania z wiedzy profesjonalistów w obszarze np. psychologii czy pedagogiki, w związku z ograniczeniami wynikającymi

z zawodowych kompetencji w zakresie oceny dobra dziecka, wspomina Andrzejewski (2021). Ten rodzaj współpracy wymaga określenia jasnych zasad współdziałania oraz języka zrozumiałego dla przedstawicieli obu dyscyplin, przepisy prawne zaś, a także standardy, wytyczne, wskazówki czy modele dobra dziecka, kształtują sposób postępowania oraz komunikację biegłych i sądu.

BIBLIOGRAFIA

- Ackerman, M.J., Ackerman, M.C. (1997). Custody Evaluation Practices: A Survey of Experienced Professionals (Revisited). *Professional Psychology: Research and Practice*, 28(2), 137–145. DOI: 10.1037/0735-7028.28.2.137
- Amato, P.R. (2010). Research on Divorce: Continuing Trends and New Developments. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 650–666. DOI: 10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x
- Andrzejewski, M. (2021). Application of the Clause of the Good of the Child: Reflections Inspired by the Decision of the Supreme Court on the Creation of Foster Families. *Studia Iuridica Lublinensia*, 30(5), 29–51. DOI: 10.17951/sil.2021.30.5.29-51
- Arczewska, M. (2017). *Dobro dziecka w perspektywie przedstawicieli wybranych środowisk zawodowych*. Kraków: Dom Wydawniczy Nomos.
- Arczewska, M. (2019). Dobro dziecka w perspektywie sędziów rodzinnych i służb społecznych – kontekst wsparcia rodziny naturalnej w odzyskiwaniu opieki nad dzieckiem. *Kultura i Wychowanie*, (1), 69–85. DOI: 10.25312/2083-2923.15/2019_01ma
- Belsky, J. (1984). The Determinants of Parenting: A Process Model. *Child Development*, 55(1), 83–96. DOI: 10.2307/1129836
- Belsky, J., Vondra, J. (1989). Lessons from Child Abuse: The Determinants of Parenting. W: D. Cicchetti, V. Carlson (Eds.), *Child Maltreatment: Theory and Research on the Causes and Consequences of Child Abuse and Neglect* (s. 153–202). Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CBO9780511665707.007
- Bijleveld, G.G. van, Dedding, C.W.M., Bunders-Aelen, J.G.F. (2015). Children's and Young People's Participation within Child Welfare and Child Protection Services: A State-of-the-Art Review. *Child & Family Social Work*, 20(2), 129–138. DOI: 10.1111/cfs.12082
- Błażek, M., Lewandowska-Walter, A. (2017). *Rozwód jako proces. Perspektywa dorosłych i dzieci*. Warszawa: Difin.
- Bodio, J. (2017). Pojęcie dobra dziecka w postępowaniu opiekuńczym – zarys problematyki. W: A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński (red.), *Honeste Procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu* (s. 67–83). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Borucka, A., Ostaszewski, K. (2008). Koncepcja *resilience*. Kluczowe pojęcia i wybrane zagadnienia. *Medycyna Wieku Rozwojowego*, 12(2-1), 587–597.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U., Ceci, S.J. (1994). Nature-Nuture Reconceptualized in Developmental Perspective: A Biocological Model. *Psychological Review*, 101(4), 568–586. DOI: 10.1037/0033-295X.101.4.568
- Cui, M., Fincham, F.D. (2010). The Differential Effects of Parental Divorce and Marital Conflict on Young Adult Romantic Relationships. *Personal Relationships*, 17(3), 331–343. DOI: 10.1111/j.1475-6811.2010.01279.x
- Cummings, E.M., Davies, P.T. (2002). Effects of Marital Conflict on Children: Recent Advances and Emerging Themes in Process-Oriented Research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(1), 31–63. DOI: 10.1111/1469-7610.00003

- Cummings, E.M., Miller-Graff, L.E. (2015). Emotional Security Theory: An Emerging Theoretical Model for Youths' Psychological and Physiological Responses Across Multiple Developmental Contexts. *Current Directions in Psychological Science*, 24(3), 208–213. DOI: **10.1177/0963721414561510**
- Czech, B. (1989). Wybrane prawne i aksjologiczne aspekty opiniowania w sprawach rodzinnych (problem „dobra dziecka”). *Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego*, (31), 267–280.
- Czech, B. (2012). Z rozważań nad postępowaniem i orzecznictwem w sprawach rodzinnych (niezawisłość sędziowska, sprawy o rozwód, sprawy opiekuńcze małoletnich, sędziowie rodzinni, dobro dziecka, opinie biegłych). *Rodzina i Prawo*, (20–21), 5–32.
- Czerederecka, A. (2019). Tworzenie Standardów opiniowania psychologicznego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych. *Testy Psychologiczne w Praktyce i Badaniach*, (2), 57–81.
- Czerederecka, A. (2020). *Rozwód a rywalizacja o opiekę nad dziećmi*. Warszawa: LexisNexis.
- Divorce Act (1985). Pobrane z: <https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/d-3.4/FullText.html>
- Eldik, W.M. van, Haan, A.D. de, Parry, L.Q., Davies, P.T., Luijk, M.P.C.M., ... Prinzie, P. (2020). The Interparental Relationship: Meta-Analytic Associations with Children's Maladjustment and Responses to Interparental Conflict. *Psychological Bulletin*, 146(7), 553–594. DOI: **10.1037/bul0000233**
- Epstein, S. (1990). Wartości z perspektywy poznawczo-przeżyciowej teorii „ja”. W: J. Reykowski, N. Eisenberg, E. Staub (red.), *Indywidualne i społeczne wyznaczniki wartościowania* (s. 11–32). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Fagan, P.F., Churchill, A. (2012). *The Effects of Divorce on Children*. Pobrane z: <https://marri.us/wp-content/uploads/The-Effects-of-Divorce-on-Children.pdf>
- Freeman, M. (2007). *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Article 3: The Best Interests of the Child* (vol. 3). Leiden: Martinus Nijhoff Publishers. DOI: **10.1163/ej.9789004148611.i-80**
- Hanas, K. (2021). *Konstrukcja normatywna „dobro dziecka” i jej sądowe stosowanie*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Harold, G.T., Sellers, R. (2018). Annual Research Review: Interparental Conflict and Youth Psychopathology: An Evidence Review and Practice Focused Update. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 59(4), 374–402. DOI: **10.1111/jcpp.12893**
- Haug, M., Höyneck, T. (2012). Kindeswohlgefährdung – Rechtliche Konturen eines schillernden Begriffs. W: P. Bastian, I. Bode, T. Marthaler, M. Schrödter (Hrsg.), *Rationalitäten des Kindesschutzes: Kindeswohl und soziale Interventionen aus pluraler Perspektive* (s. 133–174). Heidelberg: Springer.
- Jackiewicz, M., Białecka-Pikul, M. (2019). Kompetencja rodzicielska. Użyteczny konstrukt w badaniach nad rolą rodzicielskich oddziaływań w rozwoju dziecka. *Psychologia Rozwojowa*, 24(1), 9–26. DOI: **10.4467/20843879PR.19.006.10597**
- Jameson, B.J., Ehrenberg, M.F., Hunter, M.A. (1997). Psychologists' Ratings of the Best-Interests-of-the-Child Custody and Access Criterion: A Family Systems Assessment Model. *Professional Psychology: Research and Practice*, 28(3), 253–262. DOI: **10.1037/0735-7028.28.3.253**
- Jędrejek, G. (2018). Zasada ochrony dobra dziecka a postępowanie cywilne. W: A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński (red.), *Honeste Procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu* (s. 225–235). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Jędrejek, G. (2019). *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Johnson, B.D., Berdahl, L.D., Horne, M., Richter, E.A., Walters, M. (2014). A Parenting Competency Model. *Parenting: Science and Practice*, 14(2), 92–120. DOI: **10.1080/15295192.2014.914361**
- Kalverboer, M.E., Ten Brummelaar, M.D.C., Post, W.J., Zijlstra, A.E., Harder, A.T., Knorth, E.J. (2012). The Best Interest of the Child-Questionnaire, Reliability and Validity: Preliminary

- Data on the Question ‘Where to Live after Detention or Secure Treatment?’. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 22(1), 41–52. DOI: **10.1002/cbm.825**
- Kamińska K. (2010). *Dobro dziecka w dyskursie państwo–rodzina. Inaczej o przemocy domowej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Keilin, W.G., Bloom, L.J. (1986). Child Custody Evaluation Practices: A Survey of Experienced Professionals. *Professional Psychology: Research and Practice*, 17(4), 338–346. DOI: **10.1037/0735-7028.17.4.338**
- Kennan, D., Brady, B., Forkan, C. (2018). Supporting Children’s Participation in Decision Making: A Systematic Literature Review Exploring the Effectiveness of Participatory Processes. *The British Journal of Social Work*, 48(7), 1985–2002. DOI: **10.1093/bjsw/bcx142**
- Konstytucja RP (1997). Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 ze zm.).
- Konwencja (1989). Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526 ze zm.).
- Kusztal, J. (2018). *Dobro dziecka w procesie resocjalizacji. Aspekty pedagogiczne i prawne*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. DOI: **10.4467/K9784.89/18.18.7780**
- Kusztal, J.J. (2021). Zasada dobra dziecka w polskim systemie opieki nad dzieckiem. *Studia Paedagogica Ignatiana*, 24(2), 87–104. DOI: **10.12775/SPI.2021.2.005**
- Leszczyński, L. (2016). Generalne klauzule odsyłające – ujęcie teoretycznoprawne. *Annales UMCS sectio G (Ius)*, 63(2), 11–26. DOI: **10.17951/g.2016.63.2.11**
- Leszczyński, L., Maroń, G. (2013). Zasady prawa i generalne klauzule odsyłające w operatywnej wykładni prawa. *Annales UMCS sectio G (Ius)*, 60(2), 145–157.
- Łukasiewicz, R. (2019). *Dobro dziecka a interesy innych podmiotów w polskiej regulacji prawnej przysposobienia*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Marten, Z. (1990). Metodologia i metodyka postępowania diagnostycznego i opiniodawczego. W: J.M. Stanik (red.), *Opiniodawcze i medycyjnne funkcje psychologa w sprawach rozwodowych i opiekuńczych* (s. 134–141). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Miller, G.H. (2002). The Psychological Best Interest of the Child Is Not the Legal Best Interest. *Journal of the American Academy of Psychiatry & the Law*, 30, 196–200.
- Olejniczak, A. (2013). Komentarz do art. 56. W: H. Dolecki, T. Sokołowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*. LEX/el.
- Op de Beeck, H., Herbots, K., Lembrechts, S., Willems, N., Vlieghe, K. (2017). Najlepiej pojęty interes dziecka – między teorią a praktyką. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(2), 127–222.
- Pisarska, A. (2020). Psychologiczne i prawne aspekty dobra dziecka. *Fides et Ratio*, 41(1), 224–240.
- Postanowienie Sądu Najwyższego (1999). Postanowienie SN z dnia 5 stycznia 1999 r., III CKN 979/98, LEX nr 1215106.
- Pruett, M.K., Hogan Bruen, K., Jackson, T. (2000). The Best Interest of the Child: Parents’ versus Attorneys’ Perspectives. *Journal of Divorce & Remarriage*, 33(1–2), 47–63. DOI: **10.1300/J087v33n01_03**
- Radwański, Z. (1981). Pojęcie i funkcja „dobra dziecka” w polskim prawie rodzinnym i opiekuńczym. *Studia Cywilistyczne*, (31), 3–28.
- Rutter, M. (2006). Implications of Resilience Concepts for Scientific Understanding. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094(1), 1–12. DOI: **10.1196/annals.1376.002**
- Samborska, I. (2018). Perspektywa „dobra dziecka” w badaniach nad dzieciństwem. *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce*, 13(4), 13–25. DOI: **10.14632/eetp.2018.13.50.13**
- Sekcja Psychologii Sądowej PTP, Instytut Ekspertyz Sądowych (2015). *Standardy opiniowania psychologicznego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych*. Pobrane z: <https://sekcjadiagnozy.files.wordpress.com/2016/09/standardy-opiniowania-sc485dowego.pdf>

- Sherrill, R.B., Lochman, J.E., DeCoster, J., Stromeier, S.L. (2017). Spillover Between Interparental Conflict and Parent–Child Conflict Within and Across Days. *Journal of Family Psychology*, 31(7), 900–909. DOI: 10.1037/fam0000332
- Smyczyński, T. (2001). *Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia*. Warszawa: C.H. Beck.
- Stadniczeńko, S.L. (2015). Prawa dziecka częścią składową systemu praw człowieka i obywatela. W: S.L. Stadniczeńko (red.), *Konwencja o prawach dziecka. Wybór zagadnień (artykuły i komentarze)* (s. 37–50). Biuro Rzecznika Praw Dziecka. Pobrane z: http://brpd.gov.pl/sites/default/files/konwencja_o_prawach_dziecka_-_komentarz_e-book.pdf
- Stainton Rogers, W. (2008). Promocja lepszego dzieciństwa: konstrukcje troski o dziecko. W: M.J. Kehily (red.), *Wprowadzenie do badań nad dzieciństwem* (s. 173–197). Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Stojanowska, W. (1979). *Rozwód a dobro dziecka*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Stojanowska, W. (2000). Dobro dziecka w aspekcie sprawowanej nad nim władzy rodzicielskiej. *Studia nad Rodziną*, (4), 55–65.
- Ten Brummelaar, M.D.C., Kalverboer, M.E., Harder, A.T., Post, W.J., Zijlstra, A.E., Knorth, E.J. (2014). The Best Interest of the Child Self-Report Questionnaire (BIC-S): Results of a Participatory Development Process. *Child Indicators Research*, 7, 569–588. DOI: 10.1007/s12187-013-9225-3
- Ten Brummelaar, M.D.C., Post, W.J., Arkesteijn, P.A., Kalverboer, M.E., Harder, A.T., Knorth, E.J. (2018). Perceived Living Conditions of Young People in Secure Residential Care: Psychometric Properties of the Best Interest of the Child – Self-Report Questionnaire (BIC-S). *Child Indicators Research*, 11, 1175–1192. DOI: 10.1007/s12187-017-9460-0
- Toeplitz-Winiewska, M. (2014). Opieka nad dziećmi – standardy opiniowania psychologicznego w sprawach rozwodowych. *Psychologia Wychowawcza*, (5), 180–186. DOI: 10.5604/00332860.1124059
- Toeplitz-Winiewska, M. (2017). Problemy i dylematy etyczne w pracy psychologa sądowego. W: J.M. Brzeziński, B. Chyrowicz, Z. Toeplitz, M. Toeplitz-Winiewska (red.), *Etyka zawodu psychologa* (s. 390–404). Warszawa: PWN.
- Uchwała Sądu Najwyższego (1976). Uchwała SN z dnia 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75, OSNC 1976, nr 9, poz. 184.
- Ustawa (1964a). Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2023 poz. 1550 ze zm.).
- Ustawa (1964b). Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. 2020 poz. 1359 ze zm.).
- Ustawa (2022). Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. 2022 poz. 1700).
- Wybrańczyk, D. (2022). *Sytuacja prawna małoletniego dziecka rozwodzących się rodziców*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego (2003). Wyrok TK z dnia 28 kwietnia 2003 r., K 18/02, OTK-A 2003, nr 4, poz. 32.
- Zajączkowska-Burtowy, J. (2021). Dobro dziecka jako wartość podlegająca szczególnej ochronie w sprawach dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem. W: J. Mucha (red.), *Realizacja zasady dobra dziecka w mediacji w sprawach dotyczących wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów* (s. 141–174). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Zevulun, D., Post, W.J., Zijlstra, A.E., Kalverboer, M.E., Knorth, E.J. (2019). The Best Interests of the Child from Different Cultural Perspectives: Factors Influencing Judgements of the Quality of Child-Rearing Environment and Construct Validity of the Best Interests of the Child-Questionnaire (BIC-Q) in Kosovo and Albania. *Child Indicators Research*, 12, 331–351. DOI: 10.1007/s12187-018-9543-6

- Zijlstra, A.E. (2012). *In the Best Interest of the Child: A Study into a Decision-Support Tool Validating Asylum-Seeking Children's Rights from a Behavioural Scientific Perspective*. Pobranez: <https://research.rug.nl/en/publications/in-the-best-interest-of-the-child-a-study-into-a-decision-support>
- Zijlstra, A.E., Kalverboer, M.E., Post, W.J., Knorth, E.J., Ten Brummelaar, M.D.C. (2012). The Quality of the Childrearing Environment of Refugee or Asylum-Seeking Children and the Best Interests of the Child: Reliability and Validity of the BIC-Q. *Behavioral Sciences and the Law*, 30(6), 841–855. DOI: 10.1002/bsl.1998
- Zijlstra, E.A., Kalverboer, M.E., Post, W.J., Ten Brummelaar, M.D.C., Knorth, E.J. (2013). Could the BIC-Q Be a Decision-Support Tool to Predict the Development of Asylum-Seeking Children? *International Journal of Law and Psychiatry*, 36(2), 129–135. DOI: 10.1016/j.ijlp.2013.01.005
- Zijlstra, A.E., Post, W.J., Hopman, M., De Jong, A., Kalverboer, M.E. (2023). The Best Interests of the Child Self-Report (BIC-S): Psychometric Properties of the Adapted Version of the BIC-S Used as a Monitoring Instrument to Measure the Quality of the Children's Rearing Environment from a Children's Rights Perspective. *Child Indicators Research*, 16, 1341–1361. DOI: 10.1007/s12187-023-10010-8

ABSTRACT

The concept of “child welfare” is a legal term, yet due to its nature and significance in the practices of judicial authorities, it falls within the sphere of interest for representatives of other academic disciplines as well, including psychology, pedagogy, and sociology. The legislation does not provide a definition of “child welfare”, which is a deliberate choice by legislators, emphasizing thereby the flexibility in shaping the legal situation of a child. However, this may pose practical challenges for courts of justice and psychologists collaborating with them in court proceedings. In the absence of a legal definition, there is a risk of excessive subjectivity in assessing the welfare of a child in a given factual situation. Hence, there is a need for specification by creating a definition or criteria for child welfare. This article undertakes a literature review to explore theoretical models and studies that explain the understanding of the aforementioned concept. The presentation of an answer to the question of what constitutes a child's welfare and what serves their best interest began with an elaboration of three discourses about the concern of a child. Subsequently, selected models explaining child welfare are presented from a psychological perspective, accompanied by a description of the criteria based on the literature and law regulations. Drawing upon empirical studies cited in the final part of the article, a description and an explanation of the concept of “child welfare” were constructed within the broader context of related disciplines in the field of psychology and social sciences – namely, pedagogy and sociology.

Keywords: child welfare; child; selected theories; legal definition; theoretical models